

# De Heraut

voor de

## Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Zondag 26 April 1914. N<sup>o</sup>. 1892.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE. Bureau: Warmoesstraat 98, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f .10. Abonnementen worden aangenomen door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. Advertenties: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f .20. Aanvragen en vermelding van leedgaven f .12 per regel.

### Van de Voleinding.

CXXIX.

VIJFDE REEKS.

XXX.

Want Gij zult mijne ziel in de hel niet verlaten; Gij zult niet toelaten, dat uw Heilige de verderving zie.  
Psalm 16 : 10.

Op tweemaal komt het hier derhalve aan. In de eerste plaats daarop, dat Christus niet maar gestorven is, maar in zijn sterven metterdaad den bitteren beker des doods tot op de heffe geleid heeft, en in de tweede plaats op het feit, dat de Christus van de ure van zijn sterven aan tot op den morgen van zijn opstanding metterdaad in het rijk der dooden verkeerd heeft. Staan deze twee nu vast, dan volgt hier tevens uit, dat hetgeen in de XII Geloofsartikelen van de nederdaling ter helle voorkomt, niet op 't eerste, maar op het tweede slaan moet; iets wat oorspronkelijk dan ook zoo bedoeld was; maar dat een onjuist verloop in de betekenis van het woord *Hades*, als bedoelde dit de eigenlijke hel, dezen stand van zaken vervalscht heeft, het leerstuk zelf in verwarring heeft gebracht, en later oorzaken is geworden, dat onder de Gereformeerde theologen, Calvijn vooraan, de nederdaling ter helle die in de Apostolische Geloofsbelijdenis voorkomt als *na de begrafenis* te zijn ingetreden, nu verklaard is als ginge ze daaraan vooraf, en dat alzoo deze formeel onjuiste zienswijze ingang schonk aan de meening, als sloeg het artikel van de Apostolische Geloofsbelijdenis niet op Jezus staat na zijn dood, maar op de helse zielebenauidheid vóór en in het sterven.

Dit neemt intusschen niet weg, dat men op allerlei wijze gepoogd heeft, deze formeel onjuiste opvatting met beroep op uitspraken in de Heilige Schrift staande te houden. Reeds bespreken we nog pas hetgeen voorkomt in Psalm 16 : 10, waarin we de bekende woorden lezen: »Gij zult mijne ziel in de hel niet verlaten, Gij zult niet toelaten, dat uw Heilige de verderving zie; een Schriftuurplaats waarbij natuurlijk alles aankomt op de vraag, of het woord *Sje'ool*, dat hier staat, beteekent de eigenlijke hel, dan wel alleen de doodenzaal, het rijk der dooden, of wat wij de wachtkamer der gestorvenen noemen. Daar nu het laatste vast staat, is alzo uit Psalm 16 : 10 niet anders af te leiden, dan dat Davids groote Zoon in het rijk der dooden zou ingaan, en ook daar de nabijheid en de hulpe van zijn God zou genieten. Van nederdaling ter helle, in den zin van: »in den pool des vuurs« komt hier alzo niet 't allerminste voor.

De tweede Schriftuurplaats uit het Oude Testament, waarop men zich gaarne beroept, is de eveneens reeds ter sprake gekomen profetie in Hosea 13 : 14, waar God zelf aldus betuigt: »Ik zal hen van het geweld der hel verlossen, Ik zal ze vrij maken van den dood, o, Dood, waar is uw pestilentie, hel, waar is uw verdorvenheid?« Gelijk uit het voorafgaande blijkt, is hier ter plaatse zelfs geen sprake van de Davidisch vorst, noch van Gods volk, maar alleen van Efraim. Hoezeer Efraim ook was afgedoeld, er school ook in Efraim nog een overblijfsel ter behoudenis. Dit overblijfsel scheen nu wel in de ballingschap en in den afval verloren, maar nog altoos zou er een ure der verlossing komen; dan zou Jehovah ze van het geweld van het graf verlossen, en van den dood vrijmaken. En als deze heilige kern dan herleefde, zou graf en dood beschaamd staan. Dood en graf hadden immers beiden gemeend van hun prooi zeker te zijn, en toch toonde nu de uitkomst, dat er bij God macht was, om den Efraïmit weder te doen opstaan en van graf en dood te verlossen. Doch al sloeg dit bij Hosea bepaaldelijk op Efraim, en op Efraïmit alleen, toch voelde ieder, hoe in dit profetische woord, in het gemeen, de triomf van Gods almacht over graf en dood lag uitgesproken. Ook al is 't, dat grafen dood wanen reeds gezegepraald te hebben, toch blijft ongebroken en onverkort de almacht, waarmee God wat in dood en graf wegzonk, weer ten leven kan oproepen. De uitroep bij Hosea is deswege van algemeene toepassing, en hieruit is het te verklaren, dat de apostel Paulus in 1 Cor. 15 : 55 dit profetisch woord op de algemeene verrijzenis der geloovigen toepast. De terugslag op Jesaja 25 : 8 van in de toepassing onmiskenbaar. Jesaja had daar den jubelzang laten hooren: »De Heere der heerschen zal op dezen berg verslinden het bewindsel des aangezichts, waarmee alle

volken bedekt zijn. Hij zal den dood verslinden tot overwinning«. Wat beduidt dit nu anders, dan dat 't uit zal loopen op den dood van den dood? De dood die alles doet sterven, zal ten slotte zelf sterven. Gelijk de dood al wat leeft heeft willen verslinden, zoo zal de dood in 't eind zelf verslonden worden. Zijn prooi zal hem worden ontruk, en wat hij aan zijn prooi had toegedacht, zal hem zelf overkomen. Hierin spreekt zich de belaching uit, waarmee de triumfeerende almacht Gods de gewaande almacht van den dood belacht. Zijn triomf was niet dan schijn, dat schijnsel wordt nu te niet gedaan, en breekt eens dat moment van Goddelijke glorie aan, dan is 't uit met den dood en uit met het graf, en blijft aan het leven dat uit God is, de victorie. Doch juist hieruit volgt dan ook, dat in Hosea 13 : 14 met *Sje'ool* onmogelijk de pool des vuurs kan bedoeld zijn. Die toch laat nooit los. Daaruit is geen opstanding. Het rijke zeggen, waaruit hier de vertroosting voor Gods volk vloeit, kan daarom niet anders dan op het rijk der dooden zien. Om zijn algemeen karakter slaat dit zeggen natuurlijk ook op den Christus, zonder dat 't evenwel op hem bijzonderlijk doelt; maar 't gaat ook voor den Christus door, overmits God de Vader hem niet kon loslaten; maar ook bij die toepassing spreekt de profetie met geen letter van een inzinken van den Christus in het helse vuur. Dat zit er niet in, en kan er niet uit gedistilleerd worden.

Evenmin is voor het averechtsche gevoelen, waarvan hier sprake is, steun te ontleenen aan hetgeen Paulus in zijn brief aan de Efeziërs schrijft in Hoofdst. 4 : 8—10. De apostel gaat daar uit van de belofte, die gegeven was in Psalm 68 : 19, aldus luidende: »Gij zijt opgevaren in de hoogte; Gij hebt de gevangenis gevankelijk weggevoerd. Gij hebt gaven genomen om uit te deelen onder de menschen. Ja, ook de wederhoorigen om bij u te wonen, o Heere God!« Hier is alzo sprake van een staat van ellende, waarin het volk verloren dreigde te geraken. Israel was in Egypte gevangen en zou, ware het daar gebleven, te niet zijn gegaan. Doch toen trad Jehovah tusschen beide. Hij brak de banden van Israels gevangenis, en heeft toen over Israel dien wonderen zegen doen uitgaan, waardoor het drager van 's Heeren belofte is geworden. Dit nu doelde natuurlijk op Israel slechts zimbeldig, en zou zijn volle vervulling eerst vinden in den Christus, die de gevangenis van heel Gods volk zou breken, en na zijn hemelvaart van uit den hemel den zegen Gods op 't volk zou doen nederdalen. Uit die woorden: »Gij zijt opgevaren in de hoogte« leidt de apostel nu af, dat derhalve de Messias, om te kunnen opvaren, eerst uit den hemel op aarde moet zijn nedergedaald. Vandaar zijn zeggen: »Nu dit: Hij is opgevaren!« wat is het anders dan dat ook Hij eerst is nedergedaald in de nederste deelen der aarde, en hij voegt erbij: »Die nedergedaald is, is dezelfde ook die opgevaren is boven al de hemelen, opdat hij alle dingen vervullen, d.i. realiseren zou.« Geheel deze gedachtegang nu gaat uit van het feit, dat de Messias zelf God was, en alzo, eer Hij als Zone Gods het vleesch aannam, in den hemel der hemelen zetelde. Als zodanig kon er derhalve geen sprake van zijn, dat hij *opvaren*. Wie boven is, kan niet naar boven opklommen. Staat 't nu niettemin vast, dat hij *opgevaren* is, dan kan dit alleen daardoor mogelijk zijn geworden, dat hij eerst uit den hemel der hemelen naar deze aarde was afgekomen. Vandaar des apostels betuiging, dat in de profetie van zijn *opvaren* in Psalm 68, vanzelf besloten lag de profetie dat hij eerst zou nederdalen. Dit kon niet anders. Wie boven is, kan alleen door eerst af te dalen, zich de mogelijkheid scheppen, om weer te rijzen, te klimmen, op te varen. Wie niet afdaalt, maar in de hoogte blijft, kan dit niet. Dat er nu bij staat: »in de nederste deelen der aarde«, dit kan in geen geval op den pool des vuurs slaan. De tegenstelling hier is toch niet eenzijdig de vlakke van den aardbodem, en anderzijds de benedenste deelen onder den aardbodem. Integendeel is wat hier tegenover elkander wordt gesteld, eenzijdig de hemel boven ons en anderzijds de aarde. De hemel is daarbij het hoog, waarheen de Christus opvoer, de aarde is hetgeen beneden is, en waarheen de Christus afdaalde.

Bovendien lette men er op, dat er in het Grieksch eigenlijk niet staat de nederste deelen der aarde, maar in de vergelijkende trap: »de meer benedenwaarts gelegen deelen«, alzo bij vergelijking met het *hoogere* daarboven, hier het *lagere* beneden. Of dit nu in het gemeen van onze

aarde moet verstaan worden, die tegenover den hemel in de laagte ligt, dan wel of het bepaaldelijk doelt op den moederschot van Maria, die de verborgen diepte van het aardsche leven aanduidt, is niet wel met zekerheid uit te maken, al schijnt het laatste voorkeur te verdienen. Maar welke van deze twee beteekenissen men ook kiest, duidelijk blijkt in elk geval, dat er van een af dalen in de eigenlijke hel hier geen sprake kan zijn. Van den dood wordt hier zelfs met geen woord gerept. Er kan dus niet bedoeld zijn, wat als gevolg van den dood zou plaats grijpen, wij een af dalen in den pool des vuurs niet kon intreden dan nadat de persoon gestorven was. Daar nu ter dezer plaatse geen sprake is van de tegenstelling tusschen *leven* en *dood*, maar eenzijdig van wat *laag* en wat *hoog* is, komt er in geheel deze uitspraak geen syllabe en geen letter voor, die op een indalen zelf in het doodenrijk zou zijn toe te passen. Noch van den dood, noch van het doodenrijk, noch van den pool des vuurs is hier sprake. De geheel eenzijdige tegenstelling waarop 't hier aankomt, en waarom 't hier gaat, is die tusschen hemel en aarde. Op aarde is de geestelijke armoede, de geestelijke onvruchtbaarheid, de geestelijke band en de geestelijke gevangenschap. Hoog in den hemel is de rijke schatkamer van alle geestelijke weelde en pracht. En nu is dit de glorie der genade, dat de Christus, na eerst te zijn nedergedaald op aarde, om zijn volk van zonde te verlossen, en om aan de geestelijke gevangenschap eens en voor goed een einde te maken, nu weer *opvaren* is van deze arme wereld naar den rijken hemel, ja, daarboven nu nog, in den troon der heerlijkheid aan des Vaders rechterhand gezeten, bij handenvol de geestelijke schatten nederzendt om zijn volk dat hij op aarde achterliet te verrijken. Al die geestelijke schatten nu moeten, naar luid het 12e vers, strekken, om de heiligen te volmaken, en door het werk der bediening, het Lichaam van Christus op te bouwen, en eens ons allen te doen komen »tot de mate van de grootheid van de volheid van Christus.« Een jubel, die geheel conform is aan wat de apostel in het eerste hoofdstuk van dezen brief betuigt had, t.w. dat de genade Gods daarin volkomen was geworden, dat Hij Christus uit de dooden had opgewekt, en hem gezet had tot zijn rechterhand in den hemel, verre boven alle kracht en heerschappij, en alle naam die genoemd wordt in deze wereld en in de toekomst, zoodat nu alle dingen aan zijn voeten onderworpen zijn, en hij als Hoofd der Gemeente thans 't Hoofd van alle dingen is.

Evenzo niets zeggend voor een onderstelde nederdaling van den Christus in het helse vuur is wat we lezen in Rom. 10 : 6, 7, een plaats waarbij het verband terstond de onmogelijkheid van zulk een toepassing uitwijst. De apostel voelt in dit 10e kapittel den band trekken, die hem nog altoos aan zijn volk bindt. Zijn gebed voor de zaligheid van zijn volk laat niet af, en hij durft nog voor Israel bidden, omdat uit alles blijkt, welk een ijver om God te dienen, de Joden nog bezielt. Alleen maar, die ijver mist de juiste aanwending, het is een ijver, zegt hij »zonder verstand«. Dit zeggen legt hij nu aldus uit, dat ze wel hun eigen gerechtigheid zoeken op te richten, maar geen dorst kennen naar de gerechtigheid Gods. Ze willen wel rechtvaardig voor God staan, maar alleen door hun werken, en niet door het geloof. Wat ze wanen te kunnen is inbedding, en daarom faalt heel hun toelag. Zal de gerechtigheid Gods door de werken komen, dan moeten die werken ook volkomen zijn. Immers »Mozes beschrijft de rechtvaardigheid die uit de wet is, zeggende: De mensch die deze dingen doet, zal door dezelve leven.« Daar nu niemand ze doet, kan niemand hierdoor leven. En daarom nu is de weg van het geloof ontsloten, die ons de rechtvaardiging uit den Christus doet toekomen. Doch is nu eenmaal dit nieuwe standpunt ingenomen, en wordt erkend en beleden, dat de rechtvaardigmaking alleen door het geloof ons kan toekomen, dan moet ook verder van alle eigen inspanning worden afgeleten, en moet men niet zelf nogmaals willen uitwerken, wat Christus voor ons uitgewerkt heeft. Er moet dan zijn een rusten in het volbrachte werk van Christus, en niet een vernieuwd pogen, om toch door eigen toedoen het heil te verwerven. Het geloof neemt Christus aan en bezit in hem alles. En dit leidt tot vrede, rust en overgave van de ziel.

Heel anders daarentegen staan zij hier tegenover, die nog gedurig naar den hemel opzien en in het eeuwige instaan, als moest het alles nog door hen

zelve volbracht worden. Tweeërlei nu is bij die stemming van het gemoed mogelijk. De één roept dan: Hoe klimmen we uit deze ellende hier op aarde naar den hemel op, om 't heil en de genade naar deze aarde neder te trekken, en de ander vraagt: Hoe bereiken we den pool van het demonisch verderf in de diepte des satans, om zijn booze en onheilige macht te niet te doen. Dit alles nu komt neer op de pertinente loochening van de machtige heilsfeiten waarin we roemen mogen. Christus is op deze aarde nedergedaald. Hij heeft het werk der Verzoening hier volbracht. En nu, opgevaren ten hemel, doet hij zijn geestelijke zegeningen op ons nederdalen. Doch dit alles loochent ge en doet ge niet, zoo ge u thans nog aanstelt, alsof gij zelf ten hemel zoudt moeten opvaren, om het heil te verwerven. En evenzo, als ge nog zelf in het rijk der demonen satans macht zoudt willen aangrijpen; dan zou 't op een tweede opstanding van den Christus moeten uitloopen. Ge zoudt Christus nogmaals uit de dooden willen doen opstaan. En ook dat wederom ware de loochening van 't tweede groote heilsfeit. De Christus toch is opgestaan, hij is opgevaren, hij zit thans in glorie, en dat alles wordt door uw poging om zelf 't heil te bewerken, geloofchend en van zijn waardij beroofd.

Hetgeen Jezus zelf (zie Joh. VIII. 56) van Abraham zegt: »Abraham, uw vader, heeft met verheuging verlangd mijn dag te zien, en hij heeft dien gezien en is verblijd geweest«, kan, hoe ook uitgelegd, evenmin steun bieden aan de geheel averechtsche belijdenis van de nederdaling ter helle, als doelende op een inzinking in de plaats des verderfs. Dit toch zou alleen denkbaar zijn, zoo Jezus gezegd had: Abraham zal mij zien, en dus gesproken had van het toekomstige. Nu Jezus daarentegen zich uitslaat niet over wat te gebeuren staat, maar over hetgeen reeds plaats greep, is al zulke uitlegging van zelf afgesneden. Abraham is de stamvader van heel Israël, zoo ook van Davids huis, en derhalve ook van Maria en van Jezus zelf. Dat uit zijn zaad de Christus zou geboren worden, was de rijke profetie die hem ten deel viel. In de geboorte van Isaak heeft Abraham het begin van wat te komen stond als in levenden lijve voor zich gezien in zijn eigen kind. Of Abraham, toen Christus het vleesch aannam, en de profetie in vervulling ging, gelijk sommige uitleggers willen, hier kennis van heeft gedragen, zij hierbij in 't midden gelaten. Ondenkbaar is het allerminst, dat een gezaligde, die vóór Jezus geboorte de eeuwige inging, op wat wijze dan ook, van de heilsfeiten die de vervulling der profetie brachten, eenige voor hem genoegzame kennis hebbe ontvangen. Over het hoe behoeft men zich daarbij niet uit te spreken. Hiermede toch raken we de verborgenheden, die ons niet openbaar zijn. Doch geheel afgezien hiervan komt wat Jezus hier zegt volkomen tot zijn recht, zoo men niet verder gaat dan om aan te nemen, dat Abraham Jezus' dag in het geloof, en zulks op grond van de hem ten deel gevallen profetie, gezien heeft.

Alleen blijft nu nog 1 Petr. 3 : 18—20 over, wat eigenlijk de Schriftuurplaats is, waarop men zich steeds voor de nederdaling ter helle van den Christus beroepen heeft. Deze gewichtige tekst vereischt dan ook een iets uitvoeriger bespreking en toelichting, zoodat ze uitgesteld zij tot ons volgend artikel. Ook door deze Schriftuurplaats zal dan, zoo we vertrouwen durven, op overtuigende wijze blijken, dat ze met de onderstelde nederdaling ter helle niets, in geen enkel opzicht, geen syllabe en geen letter gemeen heeft. Reeds nu echter mag er in algemeenen zin op gewezen, hoe onhoudbaar dit zoo vaak opgevoerde leerstuk van de nederdaling ter helle in elk opzicht is, altoos wel te verstaan, zoo men er mede bedoelt — en juist dit is hier het geval — dat de Christus na zijn sterven aan het Kruis afgedaald zou zijn in de woonplaats der verdooften, 't zij om over satan en zijn demonen te triomfeeren, 't zij om nog een laatste oproeping tot bekeering te doen uitgaan. Immers geheel deze voorstelling gaat uit van de onderstelling, dat er, toen Jezus stierf, reeds verlorenen in het helse vuur waren. Ware er in het helse vuur nog niemand, dan volgde hier logisch uit, dat Jezus, in de plaats der verdooften niemand vindende, er dan ook aan niemand prediken kon. Nu staat tweeërlei vast, en wel ten eerste, dat het beeld ons van de wezenlijke hel gegeven, zoo door Jezus zelf als door de profeten en apostelen,

steeds het lijden des lichaams op den voorgrond plaatst. Sprak Jezus niet zelf herhaaldelijk van de weening en knersing der tanden, en is heel het beeld van de wezenlijke hel niet bij eersten aanblik schier niet anders dan een plaats van lichamelijke pijniging? Natuurlijk niet enkel. Veeleer in dieperen zin zelfs een oord ook van geestelijke verwijning en verwroeging, maar dan toch altijd zoo, dat 't eerst het lichaam wordt aangetaast, gelijk dit ook uitkomt in wat Jezus zegt, dat 't beter is met één oog of met één hand voort te leven, dan met twee oogen en twee handen in de hel geworpen te worden. Daar nu de verlorenen hun lichaam eerst terug zullen erlangen in de opstanding der dooden, na Jezus wederkomst ten gerichte, zoo volgt hieruit rechtstreeks, dat ze nu nog missen wat hun toekomen moet, om de knersing der tanden te ondervinden. En in de tweede plaats komt hierbij, dat geheel de voorstelling omtrent de laatste dingen die de Heilige Schrift ons voorhoudt, het eindoordeel nooit anders laat uitkomen, en de daaruit voortvloeiende eeuwige verdoemenis nooit eerder laat aanvangen, dan na het laatste oordeel. Gaat men dus af op wat de Schrift ons, zoowel wat de knersing der tanden betreft, als wat ze ons openbaart omtrent het jongste oordeel, dan kan niet bewoerd worden, dat de verlorenen nu reeds in volen zin hun verdoemenis ondergaan zouden. Die verdoemenis komt, komt zeker, maar eerst na Jezus wederkomst, na de opstanding uit de dooden, en na het jongste oordeel. Nederdaling van Jezus in die helle, leegte hel zou dus tot niets geleid hebben. Er zou niemand gevonden zijn, noch om hem te vloeken, noch om hem door prediking te lokken tot bekeering. Tot op het ontzettend oogenblik van oordeel vertoefden, naar de Schrift het ons voorhoudt, alle gestorven zielen, toen Jezus aan het Kruis stierf, nog in wat we de wachtkamer noemen. In de Sje'ool, maar deze in twee deelen gescheiden, en met de machtige kloof tusschen die twee deelen in, en wel voor de gezaligden met voorsmaak van volzaligheid, voor de verlorenen met een verkauwen van hun tongen in voorsmaak van hun rampzaligheid; maar, hoever dit ook doorga, nog niemand was niet in den pool des vuurs.

Welke de toestand is, die aan beiden, gelukzaligen en rampzaligen, in deze Sje'ool gegund of toegewezen was, kunnen we eerst later behandelen. Voorhands is het ons genoeg, zoo maar vast staat, dat alleen een zeer uitdrukkelijke uitspraak van Jezus zelf of van zijn profeten en apostelen ons het recht zou geven, om een nederdaling ter helle 't in eigenlijken zin van Jezus aan te nemen. Natuurlijk, stond dit in de Schrift klaarlijk, zeker en duidelijk geleerd, we zouden er ons voor nederbuigen, en het, ook al konden we de gemaakte bedenkingen niet oplossen, aanvaarden. Doch, dit spreekt wel vanzelf, de uitspraak dienaangaande zou dan ook beslist en boven allen twijfel verheven moeten zijn. Nu ons daarentegen door de voorstanders van deze nederdaling ter helle niet anders kan worden voorgelegd, dan een klein aantal Schriftuurplaatsen, waaruit wat bewoerd wordt, niet dan bij zeer verre gevolgtrekking zou zijn af te leiden, en waarin, gelijk ons bleek, niet één enkel woord zulk een dogma duidelijk voorgedrukt wordt, nu behouden de twee gemaakte bedenkingen van den altoos mede lichamelijken aard van het lijden der hel, en van het eerst na den oordeelsdag ingaan in de hel en in de verdoemenis, hun volle kracht en betekenis, en is hiernede dit geschil voor ons uitgewezen, althans zoo ook 1 Petr. 3 : 18, gelijk we zien zullen, het ons volstrekt niet anders openbaart.

Dr. A. K.

### „Een berkwikker der ziel“.

Die zal u zijn tot eenen verkwikker der siele, en om uwen ouderdom te onderhouden; want uwe schoondochter, die u liefheeft, heeft hem gebaard, dewelke u beter is dan zeven zonen.  
Ruth 4 : 17.

Als onze ziel moedeloos neerslaat, vermoeid van den tegenspoed inzinkt, en bijna uitgeput niet meer kan, is het zoo heerlijk als haar een verkwikker bereid wordt. Denk maar aan den jubeltoon in Psalm 23, als het van den goeden Herder heet: »Hij verkwikt mijn siele«, wat dan zeggen wil, dat de neergedrukte ziel zich weer opheft, weer tot zich zelf komt, weer moed grijpt, en de bange worsteling van 't leven weer aandaart.

Job gaat hierin zoover, dat 't hem, zoo klaagt hij, een verkwikking zou zijn, zoo de Heere een einde met hem maakte, en hem niet noodzaakte, met halfgebroken kracht, den harten strijd

zijn ziel nog verder te doorwachten. »Och, dat 't God belieft dat Hij mij verrijkt, dat 't God liefst, en een einde met mij maakt. Dat zou mij nog een troost zijn, en zou mij verrijken in mijn weedom. Als een genade bidt hij 't van zijn God af, dat de Heere van zijn strijd met zijn ziel afste. »Houd op, zoo roept hij in halve wanhoop uit, laat af, dat ik mij een weinig verrijke. En bij den Psalmist is het niet anders: »Ten ware dat de Heere mij een hulpe geweest ware, mijn ziel had bijna in de stilte gewoond, maar als mijn gedachten binnen in mij zich vernieuwden, hebben uwe vertroosting mijn ziel verrijkt. Het rijkt nu komt zulk een verrijking onze ziel van onzen God toe, maar toch beschikt onze God het vaak ook zoo genadig, dat ons door hen niet wie we samenleven en samenwerken, een verrijking der ziel wordt bereid. Salomo betuigt uit ervaring, hoe een trouw dienstknegt zijns heeren ziel kan verrijken (Spr. 25: 13). Paulus de apostel komt er voor uit, hoe vaak zijn ziel door Onesimus is verrijkt geworden. Van Philémon lezen wij, dat hij keer op keer de ingewanden der heiligen verrijkt had (vers 7), en met dat feit voor oogen, smeekt de apostel hem met aandrang: »Verrijk ook mijn ingewand in den Heere. »

Zelfs kan van een persoon, ook al doet hij niets, en al zegt hij niets, door zijn enkele aanwezigheid zulk een daadwerkelijke vertroosting uitgaan, dat 't door Naom's betuiging, hoe 't kindeke dat Ruth aan Boaz had, haar een verrijking der ziel zou zijn. Tweeërlei toch is denkbaar. Iemand kan in de ziel verrijken door een geschenk, door een hulpe, door een innig woord van medeleven. Dan biedt hij u een verrijking. Maar 't kan ook zijn, dat hij zijn aanzijn, heel zijn verschijning, zijn zijn bij u en zijn verkeer met u, u vreugde biedt, en dan is er meer, dan is er voor uw ziel een verrijking.

Dit nu kan 't liefst en 't heerlijkst u overkomen van uw eigen kind, zoals hier bij Naom. Vooral de moeder voelt enervaart dit. Nog meer dan de vader is de teedere, lieve moeder ontvankelijk voor den rijken, vollen, verheugenden indruk, dien haar eigen kind op haar maakt. Vooral een weduwe die haar man verloor, en slechts één kindeke overhield, kan op dat lieve wicht soms met zoo zoekend, zoo liefde indrinkend oog staren, dat 't is of ze het leven van haar lieveling in zich zelf opneemt. Ook al zegt zulk een lieveling dan niets. Ook al is 't te jong om te verstaan, wat in de ziel van zijn bedroefde moeder omgaat. Ook al is zulk een kleine schat nog te onnoozel, om in 't leven van zijn moeder in te dringen, dan is dat lieve kind toch de verrijker van zijn moeders hart. Familie of vrienden mogen haar komen vertroosten, maar verrijken is nog iets anders, en dit kan alleen haar eenig kind haar doen. En zoo een oogenblik alleen met dat kind in haar huisvertrek of op haar slaapkamer, dat ze dan die oogjes naar zich op ziet slaan, en dat lachje zich om de lipjes ziet plooiën, en de lieveling als vanzelf naar haar toekomt, en haar kussen wil, dan is er niet maar een verrijking, maar dan is heel die jeugdige schat haar een verrijker, en haar ziel leeft weer op en geniet er in, weer levenslust indrinkend met volle teugen.

No bepaalt zich dit intusschen niet tot dat enkele geval. Op allerlei wijze en in allerlei vorm, kan evenzo de moeder voor haar kind een verrijker zijn, en van meer dan één vader heeft zoo meer dan één het bij zijn sterfbed betuigd: »Mijn lieve vader was aldoo zulk een verrijker voor mijn ziel. Ook onder aan een Hoogeschool verbonden, verre, zeer verre overtreffen elke inrichting van onderwijs. Een van de oude vrienden in Friesland schreef: »Vraag aan de correspondenten, wie van de begunstigers in hunne gemeente in den hoofdelijken omslag aangeslagen wordt naar een inkomen van f 3000 en daarboven, want al deze vrienden kunnen lid worden. Ik geloof niet, dat de hoofdelijke omslag voor dit doel is opgegaan, maar wanneer de begunstigers zich zelf dezen maatstaf zouden willen aanleggen, zullen er nog wel een paar leden te boeken zijn. Maar ik weet, dat de *Uitvaart* veel lezers in Amerika, Afrika en Nederl.-Indië telt daarom voorloof ik mij de vrijheid, ook deze broeders dringend uit te noodigen, hunne medewerking te toonen.

Wat Amerika betreft, een paar gunstige uitzonderingen daargelaten, is het mij niet mogen gelukken, geregeld correspondentie te verkrijgen. In Afrika en in Ned.-Indië vindt de Vrije Universiteit enkele trouwe vrienden, die al sedert jaren lang hunne bijdragen geregeld overmaken; maar zal de Vrije Universiteit groeien, dan zullen nieuwe vrienden de rijen moeten versterken.

Mag ik den »oud-studenten«, die thans onze Afrikaanse broeders doen genieten van de studien aan de V. U. voltooide, verzoeken, mij toe te staan hun een exemplaar van het verslag, dat erlang uitkomt, toe te zenden; wie weet, als zij door het overzicht van het jaar 1913 van Vereniging en School nog eens terugleven in den tijd, in Nederland doorgelicht, of zij dan niet bewogen worden, om bij het voorrecht, der Vrije Universiteit aangedaan om hunne namen in het album te doen opnemen, ook de voldoening willen smaken den bloei derzichthouding door hunne bijdragen te bevorderen.

keeren ze misnoedig huiswaarts en klagen God hun nood. Maar dan ook omgekeerd, als er dan een prediker optrad, die hun wel waarlijk een verrijker der ziel werd, dan leven ze op en keeren dankend huiswaarts. Door dien prediker heeft de Heere hun God hun dan wel gedaan. De Goddelijke Verrijker der zielen is en blijft altoos Jezus zelf.

»Kom tot mij, gij allen, die vermoeid en beladen zijt, en ik zal u ruste geven voor uwe zielen!« is de uitroep van heilige sympathie met alle ziel die lijdt, die van Hem blijft uitgaan. En juist daarin betoont de Dienaar des Woords zich een gezant van zijn Heiland, zoo zijn prediking, zij 't niet altoos, dan toch doorgaans, op dezen uitroep een zielverrijkend echo mag doen hooren.

Dr. A. K.

Amsterdam, 24 April 1914.

In zake de propaganda voor de Vrije Universiteit ontvingen we onderstaand schrijven van den heer Van Oversteeg, waaraan we gaarne plaats verleen.

Aan de Redactie van *Heraut*!

Naar aanleiding van Uw schrijven in zake de propaganda voor de Vereniging voor Hooger Onderwijs kan ik U tot mijn blijdschap berichten, dat behalve in Zuid-Holland ook in Gelderland en Overijssel de broeders stappen zijn gedaan om een vernieuwde actie te bewerken. Zeeland is de meest lastige provincie om goed te organiseren, maar ook daar zal wel gelegenheid gevonden worden, de belangstelling te verhoogen.

Dat in persoonlijk bezoek groote, ja de grootste kracht ligt, is zeker, maar het komt er ook op aan, welke personen het bezoek brengen. Ik weet wel dat het ontwerpen van tien voorstellen nog gemakkelijker is dan het uitvoeren van een plan, maar toch zou het gewenscht zijn, zoo er onder de leden broeders gevonden werden die zich voornamen om *en in te winnen*, en elk begunstiger niet ophield voor hij een collega had gemaakt, dan zou het mogelijk zijn om het dreigend tekort te voorkomen.

Met U, M. de R., verheugde mij het bericht, dat de legaten dit jaar ontvangen, reeds hooger zijn dan in 1913. Toch waag ik het de aandacht van uwe lezers er op te vestigen, dat bijv. de door U genoemde bedragen, samen f 7000.— niet meer aan rente afwerpen dan door een contributie aan 11 lidmaatschappen wordt verkregen. Immers nu de rentestandaard buitengewoon hoog is, kan op 4% gerekend worden, maar in den regel meer dan hoogste 3½% worden begroot; dus geeft de eerlang te ontvangen f 7000 niet meer dan f 245. Uwe rekening om voor een ton gouds een hoogleraar aan te stellen, komt dus niet goed uit. Minstens anderhalve ton zijn daarvoor noodig. Waar nog bij moet gedacht worden aan het verlies door het overlijden der erfzaters, door wie in het afgelopen jaar f 50.— werd bijgedragen.

Nog een opmerking zij mij vergund. Het kleinste bedrag der contributie is f 0.50, een bedrag wat dan het »peuningsake der weduwen« wordt genoemd, maar dan ook zoo blijven moet. Als achter de namen der begunstigers ook het bedrag werd vermeld, zou wellicht menige begunstiger tot inzicht komen, dat zijn contributie veel hooger wezen kon.

Vooral ook als men bedenkt, dat de kosten aan een Hoogeschool verbonden, verre, zeer verre overtreffen elke inrichting van onderwijs.

Een van de oude vrienden in Friesland schreef: »Vraag aan de correspondenten, wie van de begunstigers in hunne gemeente in den hoofdelijken omslag aangeslagen wordt naar een inkomen van f 3000 en daarboven, want al deze vrienden kunnen lid worden. Ik geloof niet, dat de hoofdelijke omslag voor dit doel is opgegaan, maar wanneer de begunstigers zich zelf dezen maatstaf zouden willen aanleggen, zullen er nog wel een paar leden te boeken zijn. Maar ik weet, dat de *Uitvaart* veel lezers in Amerika, Afrika en Nederl.-Indië telt daarom voorloof ik mij de vrijheid, ook deze broeders dringend uit te noodigen, hunne medewerking te toonen.

Wat Amerika betreft, een paar gunstige uitzonderingen daargelaten, is het mij niet mogen gelukken, geregeld correspondentie te verkrijgen. In Afrika en in Ned.-Indië vindt de Vrije Universiteit enkele trouwe vrienden, die al sedert jaren lang hunne bijdragen geregeld overmaken; maar zal de Vrije Universiteit groeien, dan zullen nieuwe vrienden de rijen moeten versterken.

Mag ik den »oud-studenten«, die thans onze Afrikaanse broeders doen genieten van de studien aan de V. U. voltooide, verzoeken, mij toe te staan hun een exemplaar van het verslag, dat erlang uitkomt, toe te zenden; wie weet, als zij door het overzicht van het jaar 1913 van Vereniging en School nog eens terugleven in den tijd, in Nederland doorgelicht, of zij dan niet bewogen worden, om bij het voorrecht, der Vrije Universiteit aangedaan om hunne namen in het album te doen opnemen, ook de voldoening willen smaken den bloei derzichthouding door hunne bijdragen te bevorderen.

### Een nieuwe Ethiek.

De bekende hoogleraar in de filosofie aan Groningen's Universiteit, Prof. Dr. G. Heymans, die door zijn pansychisme opgang heeft gemaakt en ongetwijfeld een der kundigste hoogleraren is, die onze Rijksuniversiteiten hebben, heeft thans ook op ethisch gebied den voet gezet, door in het Duitsch een inleiding op de Ethiek te schrijven, die onder den titel: *Einführung in die Ethik auf Grundrissen der Erfahrung*, te Leipzig het licht zag.

Ongetwijfeld is er veel in deze inleiding wat aantrekt en bekoort. Er spreekt uit heel dit werk een hooge en ideale opvatting van het zedelijk leven. Ook het feit dat hij met kracht opkomt tegen het zoogenaamde utilisme en de zelfstandigheid van het zedelijk leven handhaaft, geeft hem recht op onze waardeering en sympathie. En toch toont ook deze studie opnieuw, hoe diep de kloof is tusschen onze Christelijke levensbeschouwing en hetgeen thans als hoogste wijsheid aan onze Staatshoogescholen verkondigd wordt. Van Goddelijke geboden of normen, die God de Heere voor ons zedelijk leven gegeven heeft en die de richtsnoer voor ons zedelijk leven moeten zijn, wij Professor Heymans niets weten; en evenzeer wordt bij de vraag, hoe de menscheid tot

verwerkelijking van zijn zedelijk ideaal komen zal, elke inwerking van een persoonlijk en transcendenten God geloofchend. »Van een hooger metafysisch standpunt uit gezien, zoo eindigt hij zijne studie, vertoont zich deze ontwikkeling als een zelfopvoeding der menscheid. Niet van buiten, niet door blinde natuurkrachten en evenmin door een boven de wereld staanden God, wordt de menscheid op haar baan voortwaarts geschoven, maar in haar zelf leven en door haar eigen arbeid versterken zich de krachten, die haar eens van het booze verlossen zullen. Evenals het individu is ook de menscheid tot bekamping van de in haar heerschende onzedelijke neigingen aangewezen op de in haar heerschende zedelijke neigingen; evenzo als bij het individu kan hulp van buiten misschien den arbeid verlichten, maar dien in geen geval overnemen. De eenduidige zegepraal van de goede over de booze neigingen is het hoogste voor ons kenbare doel van de geschiedenis van het individu en van de wereld. Het Godsrijk zal, wanneer het eenmaal op aarde werkelijkheid wordt, het werk der menschen zijn« (blz. 317). Van de Goddelijke inwerking in de ziel, van de genade van Christus Jezus, van de wedergeboorte door den Heiligen Geest, is hier geen sprake meer. Zelfs het gebed *Verlos ons van den Booze* is op dit standpunt even ongeregeld als het *Uw Koninkrijk kome*. Het is de menscheid zelf, die haar eigen verlosser moet wezen. In den diepsten grond niet anders dan de oude dwaling van Pelagius, of wil men nog liever, het heidensche begrip van de zelfvorming van den mensch.

Het ware middel om deze zelfvorming der menscheid tot stand te brengen is volgens Professor Heymans de selectie. »Waarijker beter en zedelijker, zegt hij, kan de menscheid alleen daardoor worden, dat in nieuwe generaties haar betere elementen voortleven, de slechtste daarentegen uitgebannen worden« (blz. 312). Deze selectie geschiedt dan volgens hem deels natuurlijk (door oorlogen en door den oecoonomischen wedstrijd) deels kunstmatig. En de kunstmatige selectie komt tot stand, doordat de misdadigerstypen gedood werden of buiten staat gesteld om kinderen te krijgen. Niet alleen doodstraf en levenslange gevangenisstraf, maar verbod om te huwen en sterilisatie der misdadigers zijn daartoe volgens hem de zedelijke geoorloofde en zelfs geboden middelen.

Veel meer dan op deze natuurlijke en kunstmatige selectie legt Prof. Heymans echter den nadruk op wat hij noemt de »geslachtelijke selectie«, d. w. z. dat men bij het huwelijk zoeken moet naar zedelijk hoogstaande personen, opdat van hen in een nieuwe generatie de goede zedelijke kwaliteiten op de kinderen overerven en zoo in de toekomst steeds hooger staande geslachten gekweekt worden. Dat zou de ware weg zijn om het ideaal der zedelijke volmaaktheid bij de menscheid te bereiken.

Ongetwijfeld ligt in deze huwelijksselectie een element van waarheid, en in elk geval staat deze selectie veel hooger dan de Eugenetica, die alleen op de sterkte en schoonheid der lichamelijke vormen bij de ouders wil letten en het menscheijk geslacht als een paardenstoeterij beschouwt. Prof. Heymans stelt althans de zedelijke kwaliteiten op den voorgrond en verwacht alles van een tijd, wanneer bij de huwelijkskeuze niet meer naar rijkdom, stand of oecoonomische positie zal gevraagd worden, maar alleen naar hoogstaand karakter, edele inborst, plichtsbetel en waarheidsliefde. Deze ideale opvatting van de huwelijkskeuze eert hem, maar de vraag, of langs dezen weg een »sittelijke Auslese« plaats vinden, »waardoor de menscheid des te sneller en te regelmatig zal voort-schrijden op den weg naar het zedelijk ideaal« (blz. 317), betwijfelen we. Voor eerst is het nog altoos de vraag, of zedelijke kwaliteiten metterdaad overerven; het »genade is geen erfgoed«, geldt in zekeren zin ook hier. De ervaring leert dan ook, dat uit zedelijk hoogstaande ouders toch meermalen kinderen met een slecht karakter worden geboren. Het probleem van de overerving is veel te ingewikkeld, dan dat het zoo eenvoudig zou kunnen worden opgelost. En bovendien doet zich terstond de vraag voor, hoe deze selectie ooit het voorgestelde doel zal bereiken, wanneer niet tegelijk alle minder hoogstaande zedelijke personen dan tot het celibaat zouden veroordeeld worden, iets wat practisch een onmogelijkheid zou blijken.

Zoo toont deze Ethiek, voor wier zedelijke ernst we alle waardeering hebben, hoe hopeloos de wetenschap, die Gods Woord verlaten heeft staat, waar het de groote levensvragen aangaat.

### Het doctoraat.

#### VIII.

Tweeërlei staat dus volgens het getuigenis onzer Catechismusuitleggers vast. Voor eerst, dat de verplichting, die volgens den Catechismus in het Sabbatgebod opgesloten ligt, om »Scholen te onderhouden«, inzonderheid ziet op zulke Scholen waar de a. s. Dienaren des Woords hun opleiding kunnen ontvangen. Onze Vaders bedochten daarmede echter niet alleen Scholen, waaraan onderwijs in de Theologie wordt gegeven, want ze spreken van zulke scholen, waar ook gelegenheid bestaat zich te bekwaamen in de »spraken, goede consten en wetenschappen«, gelijk het destijds heette, maar dit onderwijs in de talen en wetenschappen moest dan dienst doen als voorbereiding voor de Theologische studie, en om deze Theologische studie het eigenlijke doel en de kroon der studie was het linn te doen. En ze leidden deze verplichting om zulke scholen te on-

derhouden, daarom uit het Sabbatgebod af, omdat in dit gebod in de eerste en voornaamste plaats ons geboden wordt, dat er een *kerkdienst* zal wezen, welke kerkdienst zonder het predikambt ondenkbaar is. Als echte Protestanten hielden ze toch met Luther staande, dat het voornaamste stuk van onzen godsdienst is de verkondiging van het Woord Gods. Zulk een verkondiging van het Woord Gods nu kan niet behoorlijk plaats hebben, wanneer de Dienaren van het Woord niet een wetenschappelijke opleiding in de spraken, kunsten, wetenschappen en inzonderheid in de Theologie ontvangen hebben. Zeker, God de Heere is machtig, mannen met bijzondere gaven voor dit ambt te voorzien en hen zonder zulk een Academische opleiding tot het ambt te roepen. Zoo heeft Hij onder het Oude Testament gedaan met Amos, den ossenherder van Thekoa, die geen »profetenzoon« was geweest en de profetenscholen niet bezocht had; zoo heeft ook Christus tot zijn Apostelen geroepen visschersjongens, die aan de Scholen der wetgeleerden niet waren onderwezen. Maar zulke gevallen zijn toch uitzondering, en onze Vaders wezen er terecht op, hoe onder Israël de profetenscholen het gewone middel zijn geweest om de profeten op te leiden, en hoe een Paulus, die onder de Apostelen wel de voornaamste plaats heeft bekleed, onderwezen is aan de voeten van Gamaliel, den beroemdsten Leeraar van die dagen. Dat is de regel, dien God de Heere ook voor ons heeft gesteld; de Dienaren des Woords behooren aan de scholen hun opleiding te ontvangen, en daarom moeten krachtens het Sabbatgebod zulke scholen altoos onder Gods volk worden onderhouden. Van het Wederdoopersche standpunt, dat ook in onze dagen bij tal van secten en zelfs in onze eigen kringen nog wel aanhangers vindt, dat zulk een Akademische opleiding voor een predikant niet alleen niet noodig is, maar zelfs als een hinderpaal voor de rechte bediening van het Woord is te beschouwen, wilden onze Gereformeerde vaders volkomen terecht niets weten. Ze stelden daartegenover, dat het door God verordende middel om goede Dienaren des Woords te verkrijgen, juist de opleiding aan de school was, en daarom beleden zij in hun Catechismus, dat God wilde, dat niet alleen de Kerkdienst of het predikambt, maar dat ook de Scholen als opleidingsinstituten tot dit predikambt zouden onderhouden worden.

En in de tweede plaats staat evenzeer vast, dat onze vaders op de vraag, wie deze Scholen hadden op te richten en te onderhouden, niet geantwoord hebben: *de Kerk*, maar *de Christelijke Overheid*. Het Roomsche beginsel, dat de Kerk zelf voor de opleiding van haar Dienaren te zorgen heeft voor de oprichting van kerkelijke Seminaries, werd door hen van meet af beslist en welbewust verworpen. Niet alsof de Kerk in geval van nood zulk een opleidingschool niet zou mogen oprichten; maar de eigenlijke taak en roeping der Kerk was dit volgens onze Gereformeerde vaders niet. Hoe nauw ze de School ook met den Kerkdienst in verband brachten en de noodzakelijkheid van het onderhouden dezer Scholen juist uit den Kerkdienst afleidden, ze hebben er toch geen oogenblik aan gedacht, de oprichting en instandhouding dezer Scholen daarom als de verplichting der Kerk te beschouwen. Het Goddelijk gebod legde volgens hen deze verplichting in de eerste plaats op aan de *Christelijke Overheid*, omdat de School tot haar terrein behoorde, en voorts op de geloovigen in het algemeen, die de Overheid bij de vervulling van deze taak de behulpzame hand hebben te bieden. Ook hierin nu spreekt zich een Gereformeerd beginsel uit. Rome vereenzelvigde de onzichtbare en de zichtbare Kerk, en het onderwerp daarom aan deze zichtbare Kerk, zoals ze in haar ambten zich openbaart, heel het Christelijk leven, ook het maatschappelijke. In de leer der twee zwaarden, het geestelijke en wereldlijke zwaard, die aan den Paus als stedsheer van Christus zouden geschonken zijn, komt deze Roomsche beschouwing wel tot haar meest consequente uitdrukking. Vandaar dat bij Rome er geen enkel instituut is, ook niet in het maatschappelijk leven, of het behoort onder leiding en toezicht van de Kerk als instituut te staan. De Kerk als Middelaars tusschen God en mensch, als de draagster van alle genade, absorbeert heel het maatschappelijk leven, om het onder den invloed van het Christendom te brengen. Het is tegen die Roomsche gedachte, dat het Protestantisme in het algemeen en het Calvinisme inzonderheid in verzet is gekomen. Zoals het de leer der twee zwaarden op politiek gebied verworpen heeft en daarmede aan de Christelijke Overheid haar zelfstandigheid heeft teruggeschonken, zoo heeft het ook gedaan met het maatschappelijk leven, en dus ook met de School. Niet, alsof daarom door het Protestantisme ook maar een oogenblik ontkend zou zijn, dat het Koninkrijk der hemelen met al de genaden daarin ons geschonken, gelijk is aan een zuurdeeg, dat de drie maten meels te doorzauren heeft; eer omgekeerd werd even beslist door hen beleden, dat er niet één terrein, ook niet van het maatschappelijk leven, is, waarop het Christendom niet als een zuurdeeg heeft te werken. Vooral het Calvinisme, meer nog dan het Lutheranisme, heeft deze wereldbeheersche positie van het Christendom gehandhaafd. Het Christendom heeft tot roeping, heel het maatschappelijk leven te doordringen, te onderwerpen aan de ordinantien Gods, en het Christelijk stempel er op te drukken. En waar dit geldt van den Staat, van de maatschappelijke instellingen, van het gezinsleven, van de kunst, van de letterkunde, daar geldt dit evenzeer van een zoo machtig

instituut als de School. Voor het Christelijke karakter der School kwamen onze vaders daarom met kracht op, en ze hebben steeds gezicht, dat niet alleen in de Lagere, maar ook in de Hogere Scholen Gods Woord den grondtoon zou aangeven voor al het onderwijs. Maar wel verwierpen ze de Roomsche dwaling, alsof deze kerstening van de maatschappelijke instituten van de Kerk als zodanig moest uitgaan, anders dan voorzoover de prediking van het Woord daarop invloed kan uitoefenen. En ze deden dit welbewust uit *gehoorzaamheid aan Gods Woord*. De ambtsdragers in de Kerk, zoo zeiden ze, hadden geen andere roeping dan die, welke Christus zelf hun had toebetrouwd. Aan de ambtsdragers der Kerk nu had Christus geen andere taak opgedragen, dan om zijn Woord te prediken en de Sacramenten te bedienen, de Kerk te regeren en tucht te oefenen, aan de arme leden der gemeente handreiking te doen en de tafelen te bedienen. In deze drievoudige taak, die aan de drie ambten in de Christelijke Kerk geschonken werd, ligt heel de roeping van de *geinstitueerde Kerk opgesloten*. Al wat de Kerk daarbuiten doet, gaat buiten haar eigenlijke roeping en bevoegdheid om, en waar Christus met name geen ambt in zijn Kerk heeft ingesteld om onderwijs te geven, en nog veel minder last heeft gegeven aan zijn ambtsdragers om scholen op te richten of te onderhouden, daar kan, volgens onze vaders, dit ook niet tot de roeping der Kerk behooren. De school als instituut uit het maatschappelijk leven opkomende, behoorde daarom niet tot het terrein der Kerk, maar tot het terrein der Overheid, en vooral wanneer deze Overheid een Christelijk karakter droeg, had zij, en zij in de eerste plaats, te zorgen, dat er Christelijke Scholen werden onderhouden. De Kerk zou, door op dit terrein zich te begeven, zich hebben aangematigd wat niet tot haar roeping, maar tot de roeping der Christelijke Overheid behoorde.

Ook het argument, dat men in onze dagen zoo vaak hoort aanvoeren, dat deze Scholen toch dienen voor *de Kerk* en daarom ook van *de Kerk* behooren uit te gaan, gaat niet op. De leuze voor *de Kerk door de Kerk* behoort tot die pakkende leuzen, die bij de eenvoudige menigte wel ingang vinden, maar die, zodra men ze op den keper beziet, toch niet anders dan holle klanken zijn. In de practijk is er dan ook niemand, die er aan denken zou, om deze leuze toe te passen, omdat men tot de meest absurde consequenties zou komen. Reeds Voethus heeft daarom in zijn *Politica Ecclesiastica* Pars I pag. 41 tegen deze drogreden, die ook destijds wel gehoord werd, gewaarschuwd. Er zijn er, zegt hij, die alles kerkelijk zouden willen maken op grond, dat deze bezigheden betrekking hebben op de geestelijke dingen, of nauw verbonden zijn met het heilige, of dat zonder deze bezigheden de heilige dingen niet recht bediend kunnen worden; maar, zoo merkt hij hietegen terecht op, dan zou men wel alle burgerlijke handelingen kerkelijk kunnen maken, zoals eten en drinken, slapen en wandelen, het bebouwen van akkers, het maken van kleeren en schoenen, want ook dit alles kan met de geestelijke en kerkelijke dingen meer verward of meer van nabij in verband worden gebracht. Op dienzelfden grond zou men ook aan de Overheid een kerkelijk karakter kunnen toekennen, want ook zij heeft volgens onze Geloofsbelijdenis een roeping tegenover de Kerk om haar te verdedigen en te beschermen. Maar zelfs tot deze uiterste consequenties behoeft men de toevlucht niet te nemen, om de onjuistheid van deze leuze in het licht te stellen.

Wie zal beweren, dat de Kerk kerkelijke architecten moet aanstellen om kerkegebouwen voor haar te bouwen, of kerkelijke bakkers en wijnleveranciers om brood en wijn voor het Avondmaal te leveren? Wie denkt er aan om kerkelijke drukkerijen door een Synode te laten oprichten, ten einde de gemeente van bijbels, psalmboeken en stichtelijke lectuur te laten voorzien? Dat ook dit alles geschiedt *voor de Kerk* is duidelijk, maar dat dit alles daarom ook geschieden zou moeten *door de Kerk*, is een stelling, die wel niemand verdedigen zal. Trouwens, op niet een terrein zou men dezen regel durven toepassen. Wie met den regel: *voor het gezin door het gezin*, een huismoeder zou willen dwingen het brood te bakken, de kleeren voor haar man en kinderen te maken of den huisvader om meubelen, kachels en tapijten te fabriceren, zou zich zelf belachelijk maken. Natuurlijk, wie met zijn gezin op een onbewoond eiland terecht komt, moet zelf wel als Robinson Crusoe voor al deze levensbehoeften zorgen; hij moet zelf slager, bakker, kleermaker en schrijnwerker worden. Maar wie in een geciviliseerde maatschappij woont, waar bakkers, slagers, kleermakers en schrijnwerkers zijn, maakt dankbaar van hun diensten voor zijn gezin gebruik. En zoo is het ook hier. Waar de Kerk optreedt in een heidensche maatschappij, daar moet de Kerk noodgedwongen wel zelf voor het onderhouden der Scholen zorgen; maar waar de Kerk in een Christelijke maatschappij zich bevindt en de Christelijke Overheid voor het onderhouden der Scholen zorgt, daar kan ze van dezen dienst der Overheid dankbaar gebruik maken en behoort ze dit ook te doen.

Intusschen zijn we met de vaststelling van het aloude Gereformeerde beginsel, dat het »onderhouden der Scholen«, ook van die Scholen, die dienen voor de opleiding van het predikambt, niet in eigenlijken zin roeping is van de Kerk, maar van de Christelijke Overheid, nog geen stap verder gekomen, om tot oplossing te geraken van het vraagstuk, zoals het thans zich voordoet. Al blijkt uit het gezegde genoegzaam, dat

het zoog  
opleiding  
vaders  
is, tch  
onez dag  
te zorger  
worden  
onze Va  
juist, zo  
van de  
voor zo  
formeerd  
Scholen  
de Kerk  
uit haar  
nu de O  
meer doe  
het karal  
waarborg  
uit deze  
belijden  
vraag  
plichting  
Scholen  
in een  
trachten.

I. J. B  
CHRISTUS  
druk. Kan  
Ten vor  
het 350-5  
Catechism  
En mer  
want dit  
prezen lee  
in de liefd  
Ik weet  
wat genot  
en de leve  
samenrijke  
verbonden  
met de rij  
over onze  
dankbare  
literatuur  
preken zo  
Daarom  
gekend la  
bergschen  
BAYESCK  
Maar zij  
ik geen ca  
Dat de  
corste oyl  
en nu, na  
noodig is,  
ven aan is  
innemende  
en daarbij  
een macht  
gehoor en  
van stude  
kerken op  
groot deel  
van het ve  
Want di  
Ds. BAY  
zoo gehee  
dit leerboe  
»Oud in  
hij in 1903  
zijn welve  
is liet toe  
zijn bestaa  
hoog geel  
wie het in  
zegen is ge  
En, om  
wordten, he  
sparende e  
het oog h  
catechisat  
arbeider d  
Van de  
compleet  
en daarmee  
schenen. I  
vullen stem  
Ik ben  
verklaring  
»Nauwkeur  
vermaning,  
zalving na  
vertroosten  
geschikt v  
samen«.  
Alleen  
en ook b  
tot de cate  
2. G. W  
J. H. Bos.  
En in  
boekje, wa  
Dich klau  
waarin de  
sturing kan  
tagen. Gelo  
eest tot de  
De bedo  
dan ook, l  
waarop ged

het boekje  
belijdenis  
Da. Wisse  
die reeds  
beziaten v  
En dat  
kend zelfo  
moediging  
3. J. D.  
hij de Gere  
HARMALD  
J. H. Kok  
»Aangeve  
volgens ov  
in druk te  
aan dit ve  
Wellicht  
waar Ds. v  
moet begin  
Wanneer  
ten leerde

het boekje  
belijdenis  
Da. Wisse  
die reeds  
beziaten v  
En dat  
kend zelfo  
moediging  
3. J. D.  
hij de Gere  
HARMALD  
J. H. Kok  
»Aangeve  
volgens ov  
in druk te  
aan dit ve  
Wellicht  
waar Ds. v  
moet begin  
Wanneer  
ten leerde

het boekje  
belijdenis  
Da. Wisse  
die reeds  
beziaten v  
En dat  
kend zelfo  
moediging  
3. J. D.  
hij de Gere  
HARMALD  
J. H. Kok  
»Aangeve  
volgens ov  
in druk te  
aan dit ve  
Wellicht  
waar Ds. v  
moet begin  
Wanneer  
ten leerde

het boekje  
belijdenis  
Da. Wisse  
die reeds  
beziaten v  
En dat  
kend zelfo  
moediging  
3. J. D.  
hij de Gere  
HARMALD  
J. H. Kok  
»Aangeve  
volgens ov  
in druk te  
aan dit ve  
Wellicht  
waar Ds. v  
moet begin  
Wanneer  
ten leerde